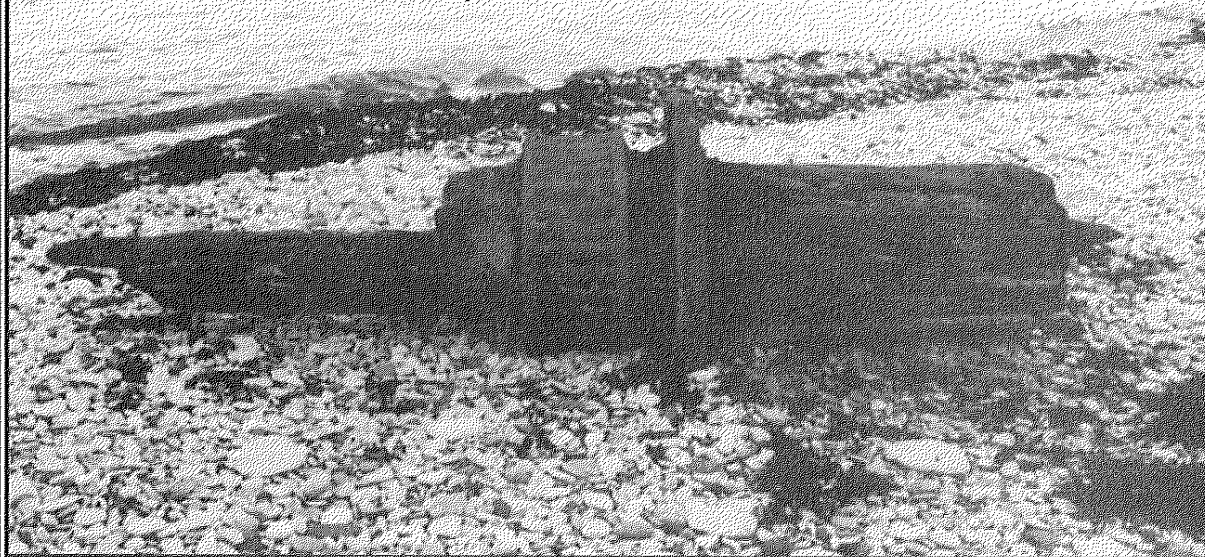

Porten mot öster

Marinarkeologi på Gotland

Det bärgade bräspelet vid Fridhemsvik. Foto: Göran Svensson.

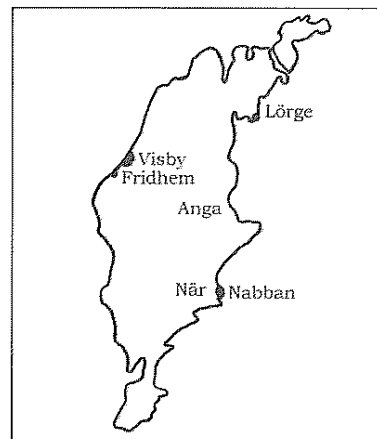

AV GÖRAN SVENSSON

Det har hunnit gå några år sedan vi sist skrev om vad som händer på Gotland (MAS-tidskrift 4-94). Då berättade vi om Lörgeutgrävningen där vi utförde en undersökning i en grund kalk-utskeppningshamn. En barlasthög var fylld med tusentals delar av kritpipor daterade till 1730-tal. Fanns det ett vrak under barlasten? Vi sonderade i sanden utan resultat, endast barlast. Det har framförts att kritpipor "kryper upp till bottenytan" och på så sätt lätt kan visa barlasthögar och förlisningsplatser. I de övre lagren fanns ett större antal pipfragment än i de undre, men ytterligare undersökningar får visa en trend. Kritpipor är användbara för datering och tillverkningsort. Läs gärna mer om kritpipor i artiklar och uppsatser av Arne Åkerhagen.

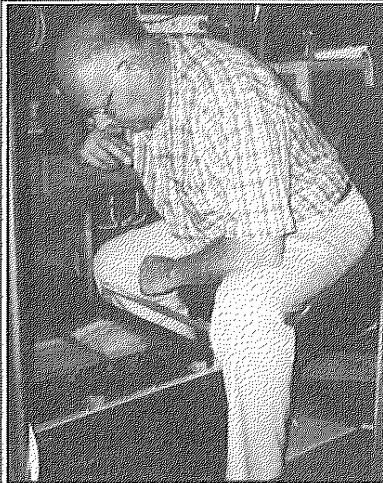
Jakten på "Rosenkrantz"

I förra artikeln nämnde vi våra undersökningar vid Karlsöarna. Där söker vi efter Erik av Pommerns skepp *Rosenkrantz* som förläste hösten 1436. Förnyade dykningar har utförts utan större resultat. Då havet är stort och uppgifterna om förlisningen är osäkra, kan med fördel ytavsökande utrustning användas för de flacka sand- och grusbottenarna runt öarna. Kostsamt men effektivt är sidescansonarutrustning. Till vrak som står upp från botten fungerar utrustningen bra, men hur mycket finns kvar av ett 1400-talsvrak? Efter referenskörningar över kända vrak med olika nedbrytningsgrad valdes en sökbredd där inte exaktheten i navigering och manövreringen ställde till svårigheter. Ett antal indikationer framkom runt öarna vid sonarkörningen, de flesta på stort djup. Inga ytterligare sökningar eller dykningar kommer att utföras före hösten 1997 p.g.a. hänsyn till häckande fåglar.

Vrakplundring?

En ångare vid namn *Castlewood* förläste i november 1879 vid När sn efter att först grundstött och besättningen lämnat fartyget. *Castlewood* lättade från grundet och drev till havs, där det sjönk på ca 28 m djup. Sommaren 1996 började ett av Gotlands dykcenter att göra dykutfläkter till vraket, och även andra blev intresserade och dök där. Senare fick myndigheterna in en anmälan om vrakplundring och en polisundersökning utfördes, men lades ned i början av 1997 i brist på bevis. En dokumentation av vraket före sportdykning skulle kunnat verifiera en falsk anklagelse eller faktiskt brott. Kanske ett temporärt

Docent Tom Flodén vid sonaren.
Foto: Göran Svensson

dykförbud fram till avslutad dokumentation skulle vara ett bra förfarande i ett liknande fall. Vi har även haft en dialog med Länsstyrelsen om att utföra utbojning av vrak för att förhöja dykbåtar vid, detta för att förhindra ankrings-skador. Vid boj och i hamn informeras om vraket i likhet med andra fornlämningar. Då får man en besöksplats som vid fornlämningar på land.

Myndigheter som ibland kanske kan uppfattas ha ett visst motstånd mot marinarkologi, kan på Gotland sägas vara framåtsträvande för att öka kunskapen om det maritima kulturarvet, vilket förutom vrak även inkluderar bl a hamnar, farleder, fiske- och fångstplatser. Vi har känt oss väl mottagna, främst av tjänsteförriktande Länsantikvarien samt förre och nya chefen för Länsmuseumet.

Strandfynd

Vi har utfört två undersökningar där man bärgat ankarspel av lig-gande typ sk bråspel – ett på väs-

tra och ett på östra kusten av ön. En morgon kunde vi läsa på första sidan i tidningen om ett vrakfynd från 1566 som bärgats ur havet söder om Visby. När upphetsningen lagt sig lite gick det att se på bilden att det var ett 1800-tals bråspel. Under den lilla undersökning vi utförde fann vi några få fartygsdelar på botten men inget egentligt vrak eller förlisningsplats. Enligt lokalbefolkningen skulle ett fartyg vid namn *Galliot* blivit inbogserat efter att ha drivit utan besättning till havs, och sedan dragits upp mot stranden för att slås sönder av havet till ved i början av 1900-talet. Vi kunde tyvärr inte finna några arkivhandlingar som styrkte detta. Det andra bråspelet bärgades utanför Nabbans fiskeläge i När sn på östra Gotland. Förlisningsplatsen företer ett sönderslaget vrak där arkivhandlingarna pekar mot det finska fartyget *Onni*, förlist 8 oktober 1867.

Sensommaren 1996 bärgades några bordläggningsplankor utanför Anga sn på Gotlands östsida. Vrakdelarna låg utspridda i ett par hundra meter långt stråk med bara ca 20 m bredd. Träkonstruktionen visar ett välbyggt ekfartyg, med endast några få järnföremål runt vraket samt en blykula med 12-13 mm diameter. Mängden konstruktionsdelar i förhållande till dimensionerna tyder på att vi inte hittat hela vraket. Vi har inte heller påträffat något ankare, kabysstegel eller kriptipor. Även om man bärgat delar i omgångar brukar denna typ av föremål finnas kvar. Vi har sökt i området men det är grunt vatten så vrakdelarna kan ha släpats en längre sträcka på botten av naturkrafterna. Våra undersökningar har varit begränsade och har främst syftat till att fastställa typ av fornlämning som underlag för myndig-

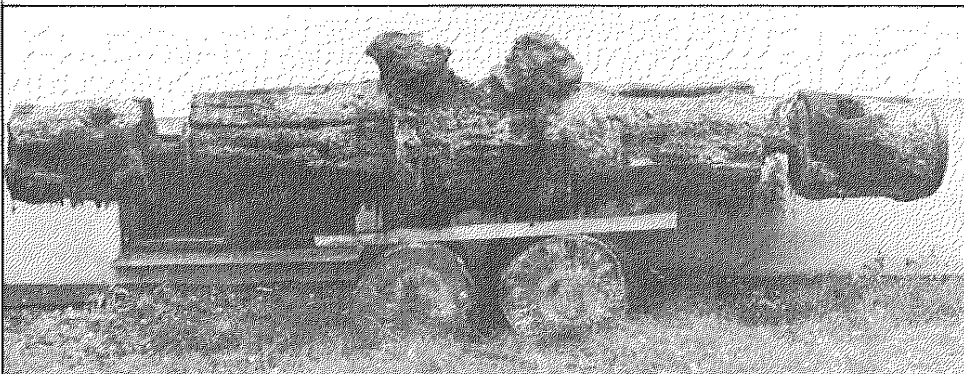
hetsbeslut och forskning. Vår bedömning är att vraket är ett fartyg från 1700-talet.

Fynd från Dansk-Lybska flottan?

Under senvintern 1997 utförde vi några dyk nära Visby för att uppsöka några sammanhängande vrakdelar som vi påträffat men inte kunnat undersöka närmare. Vi hade tidigare även observerat några få lösa delar i närheten. Vi fann den sammanhängande vrakdelen samt ytterligare några fler fartygsdelar, vilka har gett oss en viss förhoppning om hög ålder. Har vi tur kan detta möjligen vara ett fartyg från den Dansk-Lybska flottans förlisning 1566. Ännu är det för tidigt att säga något definitivt och vi ber att få återkomma senare när vi har kunnat göra mer omfattande undersökningar. Den som är intresserad av ämnet kan läsa vad Arne Adolffson och Rune Fordal skrivit i äldre MAS-tidskrifter och i Gotländskt Arkiv om Dansk-Lybska flottans förlisning.

I samband med våra undersökningar i Anga sn, som nämns ovan, kom vi in på ett litet sidospår. Vid kartstudier för att lokalisera ev gravar från förlisningstillfället, upptäckte vi ett våtmarksområde innanför kusten som vid vikingatid bör ha varit en skyddad lagun bakom revet där "vår" 1700-talsförlisning skett. Kan här döljas en hamnanläggning med bebyggelse? Gravur och andra fornlämningar finns det gott om i området, även några förmodade båtlämningar. Ivrigt kringspatserande i vårblöt terräng gav oss motion och frisk luft, men ingen hamnanläggning denna gång. Kanske Du har ett intressant läge i Din hembygd där Du

med hänsyn till landhöjningen kan finna någon hamn? Marint på land är bra ibland när det inte går att dyka. Att gå på stranden för att söka uppkastat kabysstegel, fartygsdelar eller prata med människor som har anknytning till havet är också trevligt och givande.

Det bärgade bråspelet vid Nabban. Foto: Göran Svensson.